

Teleki Sámuel végakarata

A marosvásárhelyi Teleki Téka alapítója, gróf széki Teleki Sámuel Erdély egyik legtekintélyesebb főúri családjának tagja, 1787-től alkancellár, 1790-től Erdély főkancellárja. Köztudott, hogy vagyonának jó részét könyvek gyűjtésére fordította, gyűjteményét eleve a köznek szánta, majd Marosvásárhelyen megnyitott könyvtárát 1802 őszén végleg átadta a nyilvánosságnak. 1800 októberében végrendeletet készített, intézkedve könyvtárának, minden vagyonának halála utáni sorsáról, bár akkor nem tudhatta, hogy 22 év áll még rendelkezésére e világi életének folytatására.

A most közreadott kézirat Teleki saját kézzel írt végleges végrendeletének¹ fogalmazványaként készült.²

Teleki Sámuel feleségével együtt 1789-ben Bécsben már készített egy rövid végrendekezést.³ Egy évtized múltával azonban szükségesnek tartotta véglegesen hagyatkozni kiskorú gyermekének további neveltetéséről, vagyonának utódlásáról és mindenekelőtt könyvtára sorsáról. Utóbb, 1811-ben egy kiegészítő codicillust csatolt az 1800. évi végrendeletéhez, halála előtt két évvel, 1820 januárjában pedig egy újabb kiegészítéssel az iskolák és templomok javára tett alapítványairól rendelkezett.

Mi készítette Teleki Sámuel végakaratainak megfogalmazására? Feltehető, hogy feleségének 1797-ben bekövetkezett halála, nagyobb fiának, Domokosnak idő előtti elhunytá figyelmeztethette arra, hogy milyen felkészületlenül, váratlanul érhet el az ember életútjának végéhez. Ez sürgethette dolgai számbavételét, rendezését. Birtokain elrendelte ingó és ingatlan javainak összeírását, ő maga hozzálátott végrendeletének elkészítéséhez.

A közlésre kerülő impúrum példány sok betoldást, kiegészítést tartalmaz, ezek jelzik, hogyan formálódott a végleges szöveg, mit tartott fontosnak Teleki, mit akart még beemlíteni a szövegbe. Az így született végakarat lényegében Teleki Sámuel életéről, kötelességeiről, erkölcsről, vallásról, családról vallott nézeteinek summájaként is tekinthető. Ugyanakkor tükrözi a vagyonáról intézkedő gazdának az öröklött és maga által gyűjtött javak iránti felelősségtudatát, az utódlás nagyon észszerű, felelősségteljes megtervezését. Ebben nyomon követhető a tradíciók figyelembevétele, az anyai és apai örökség sorsának alapos átgondolása, a fiú-leány öröklés gondos megtervezése. Az ingó és ingatlan javak felsorolása lényegében gazdálkodásának eredményességét tükrözi, azt, hogy mit sikerült saját és felesége örökségéből, meg az általa szerzett javakból gyermekeire testálni.

Figyelemre méltóak egyetlen életben maradt fia, Ferenc neveltetésére vonatkozó intézkedései. 1771 és 1783 között Teleki Sámuel és felesége, iktári Bethlen Zsuzsanna hat kiskorú gyermekét temette el. Három gyermekük, Domokos, Mária és Ferenc ért meg felnőttkort. 1798-ban azonban legnagyobb fiát, Domokost is elveszítette Teleki Sámuel. Nagy csapás volt a mindössze 25 esztendőes fiú halála, akinek pályája igencsak ígéretesen indult. Tevékeny tagja volt az Erdélyi Nyelv-mívelő Társaságnak, útirajza nyomtatásra került, halála előtt megválasztották a

¹ Lelőhely: Marosvásárhely, Teleki kt. Teleki Sámuel lt. II. d. 1017. A végrendeletet először 1857-ben tették közzé: SZÁVA Farkas, *Teleki Sámuel gr. collationalissa és Testamentuma...*, Magyar Sajtó, 1857, 105–106. Későbbi szövegkiadások: *Az erdélyi református egyházkerület igazgató tanácsának jelentése a „Teleki Théka” ügyében*, Kolozsvár, 1912; FODOR István, *Teleki-téka*, Târgu-Mures, 1938 = *Krónikás Füzetek*, III, 8, 15–20; *Teleki Sámuel végrendelete: Részlet* = DEÉ NAGY Anikó, *Teleki Sámuel és a Teleki-Téka*, Bukarest, Kriterion, 1976, 220–227; *Teleki Sámuel végrendeletének a könyvtárra vonatkozó része* = DEÉ NAGY Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997, 440–442.

² Lelőhely: MOL P 661. Teleki Sámuel oszt. 23. cs. 1–7. (Teleki saját kezű kézírata.)

³ Ennek egy másolata ma Marosvásárhelyen, a Román Állami Levéltár Maros megyei kirendeltsége gyűjteményében van. Az ott dolgozó Moldovan Péter, levéltáros-történész szíves közlése nyomán tudjuk, hogy a végrendelet szövegét ő maga készíti elő közlésre.

Jénai Ásványtani Társaság elnökének. Ezek után érthető, hogy az apa egyetlen életben maradt fiával, a család nevének továbbvivőjével, különös figyelemmel foglalkozik. A végrendelet írásának évében ez a fiú mindössze 13 esztendő volt. Teleki tehát hagyatkozott a fiú továbbtanulását illetően is. A nagyenyedi református kollégiumban végzett tanulmányok után németországi akadémiák valamelyikére küldené Ferencet. Rendelkezett afelől, hogy mindvégig becsületes, tiszta erkölcsű, nagy tudású mentorok, tanítók álljanak mellette, vigyázva tanulmányait, szellemi, lelki, erkölcsi fejlődését. Teleki azt kívánta, hogy a három évre tervezett külföldi tanulmányút után, 24 esztendő fia házasodjon meg, magához illő társat válasszon és éljen becsülettel, „de ne pompázzon, ne vesztegessen, és adósságot ne csináljon, játékra, ’s hivalkodó Társalkodásokra pénzt, ideit ne kölcsö, hanem jó Gazdasága, takarékosága által igyekezzék [...] a maga Házát gyarapítani [...] Vallását szeresse, a Tudományokat gyakorolja, Hazájának, Fejedelmének igyekezzék szolgálni, és Nemzetinek, Familiajának becsületet tenni”. Ezek az elvárások lényegében Teleki Sámuel életvitelének támpontjai is, és tudjuk, hogy végül ezek szerint kívánta maga felnevelni gyermekét.

Az utókor számára talán a legfontosabb a végrendelet 11. pontja, amely a könyvtára sorsát illető elképzeléseit tartalmazza. Tudjuk, hogy 1800-ban Marosvásárhelyen már folytak a Teleki Téka épületének építési munkálatai. A majdani közkönyvtárban a könyvek használatára, őrzésére vonatkozó hagyatkozásait már két évvel korábban lefektette. Ez a kilenc pontban összefoglalt latin nyelvű intézkedés (*Tabula Legum Bibliothecariorum*) a végrendelet készítésének évében, 1800-ban nyomtatásban is megjelent a könyvtárkatalógus második kötetében.⁴ A végrendelet írásakor a könyvtáralapító mögött már több mint négy évtizedes könyvgyűjtő munka állt. Teleki az 1759–1763 közötti külföldi tanulmányútja óta maga foglalkozott a könyvgyűjtéssel, megszervezte az Európa-szintű informálódás és könyvbeszerzés hálózatát, tudatosan válogatott, szem előtt tartva a majdani olvasó publikum igényeit. A gyűjtés minden szakaszában az állomány katalógizálását is maga végezte, ennek eredménye lett a Bécsben megjelentetett négykötetes könyvtárkatalógus. Az alább közölt végrendeletben intézkedett a könyvtár további sorsáról, részletesen kitért az állandó gyarapításra, a megőrzés, a használat részleteire, intézkedett a fenntartás költségeinek fedezéséről is. Végül az Erdélyi Református Főkonzisztóriumot kéri, „legyen különös gondja, hogy ezen Rendelésem teljesíttessék, és az egész Publicumra nézve hasznos Institutumom fenn állhasson”.

Teleki Sámuel végrendeletében már végső nyugalomra helyezéséről is intézkedett. Természetesen az volt a kívánsága, hogy felesége és elhunyt gyermekei mellé, a sáromberki temetőbe temessék el. Többfelé lévő birtokai, lakhelyi közül mindig is ez az erdélyi falu állt szívéhez legközelebb. Itt újíttatott fel magának egy udvarházat, ahova ifjú feleségét hozta, itt születtek gyermekei, s bár ő maga hivatali megbízatásai miatt sokat költözött, s a család gyakran vele tartott, az állandó otthon mindvégig a sáromberki kastély. Teleki a falu sorsát mindig is szíven viselte, iskolát, templomot építtetett, és már ebben a testamentumban is konkrétan rendelkezett a helyi tanító és református pap anyagi megsegítése felől.

A végakarata készítésének évében a könyvtáralapító Teleki Sámuel még csak 61 éves volt. Az eltelt évtizedek nagyon tevékenyek voltak: külföldi tanulmányút, komoly felkészülés tette alkalmassá arra, hogy könyvtárat hozzon létre, klasszika-filológiai érdeklődése eredményeként Janus Pannonius műveit újra kiadta. Komoly politikusként négy császár uralkodása idején foglalkozott erdélyi ügyekkel, jó gazdaként felelősséggel intézte vagyonának sorsát. A végrendelet végül is egy fajta arckép, ez volt, és így gondolkodott gróf széki Teleki Sámuel.

A Teleki Tékával kapcsolatos kézirat közlésével csatlakozunk Monok István köszöntőihez. Tesszük ezt azért is, mert Monok István hosszú évek óta a neves erdélyi gyűjtemény lelkes támogatói, sorsának ügyelői közé tartozik.

⁴ *Bibliothecae Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék. Pars Secunda...* Viennae, 1800, VII–XII. Magyar fordításban lásd: DEÉ NAGY, i. m. (1976), 227–231, és UÖ, i. m. (1997), 433–435.

A Váradolasziban, 1800-ban készült testamentum első fogalmazványa⁵

Én idősb Gróf Széki Teleki Sámuel első Sándornak fia, a nagy emlékezetű első Mihálynak utolsó Unokája, minekutánna a Mindenható Isten az én kedves hites Társamat, szelid szívű Gróf Iktári Bethlen Susánnámat, egész életében példa nélkül való békességes tűréssel szenvedett sok terhes nyavalyái után, ez előtt 3 esztendővel a halál által töllem el-szakasztotta, és engemet sok viszontagságokkal folyt világi életemnek estvéjén gyászos özvegyiségre juttatott; azután pedig tizen-egy hónapokkal, nagy reménységű, jó szívű, szép tudományu, és már 24. esztendőt bétöltött nagyobb Fiamatis Domokost, a kiben vénségemnek Istápját reménlem vala; mellöllem el-vette; meg gondolván hátra lévő szomorú napjaimnak bizonytalan végét, és óránként ehez közelítésemet, azon Mutua Fassiohoz és Testamentaria Dispositiohoz képest, mellyet boldogult kedves Feleségemmel együtt köz-akarattal Bécsben 1789-ben Juniusnak 18-dik napján tettünk, kívánom, míg időm vagy, ép elmével és egészséges Testel Házamat el rendelni holtom utánra, és Utosó-akaratomat a következőekben meg-határozni; hogy Istennek irgalmatosságából életben maradott két kedves Gyermekeim között jövődöbenis semmi versengés ne légyen, és az Isten és emberek előtt kedves atyafiságos Szeretet fenn maradjon.

- 1-o Akárhól következék halálom, Lelkemet Teremtő Istenemnek, kitől eredetét vette, kezében és irgalmában ajánlom; annak egybe omlando Testi-sátorát pedig a Földnek, a honnét véte-tett, kérvén mindeneket, hozzám tartozokat 's körültem lévőket, és Lelkek idvességire kén-szerítvén, hogy meg hidegedett tetemeimet másutt ne temessék, hanem Koporsóban zárván vitessék Erdélyben Sáromberkére és ott minden pompa nélkül ének szóval 's egy Predikatzio-val, boldogult kedves Feleségimnek tetemei mellé örök nyugalomra.
- 2-do Atyai ősi Jozságaim, mellyek különösen csak Fiút illetnek egyetlen-egy Örökösömre Ferencz fiamra szállván, a több Leányt és fiut illető Anyai Jozságok oszoljanak két kedves Gyermekeim, Ferencz fiam, és Rhedei Ádámné Maria Leányom között egyenlőképpen, és igazságosan, mindenkinek Commoditásában.
- 3-o A néhai kedves Feleségemre, Wesselényi osztálybol, Kályánnak árrából, és Néhai G. Rhedei Sigmondné B. Wesselényi Kata defectussával jutott, fiút és Leányt egyaránt illető pénzek, az el-adott régimodi elegyes kőves, gyöngyös, arany portékáknak és ezüstöknek árrokkal együtt, téznek öszvességgel 52000's egy néhány M. forintokat; minthogy pedig én, a fiut és Leányt illető Jozságokban: M. Kölpényben, Csáváson, Gerebenesen, Szabédon, Felében, M. Madarosonn, Erdő Szent Györgyön, Krakóban, M. Szengyelben és A. Megyesenn, Acquisitiokat tettem, építettem, sokat melioraltam, N. Ipamrol G. Iktari Bethlen Domokos Urrol idvezült kedves Feleségemre szállott adosságotis Interesekkel együtt a magaméból fizettem, és mind ezekre tett Kölcségeim, Investitúráim öszvességgel többet tesznek 28000. M. forintoknál; marad még fenn a fellyebb irt 52000. M. forint Summából: Mfor. 24000. mely Summa helyett hagyom, az Néhai G. Teleki Josef Bátyám Özvegyénél és Maradékánál elocalt 24000 M. forint Capitalisomat; hogy a meg irt Jozságokkal, és Investitúrákkal együtt, egy aránt oszollyék két kedves Gyermekeim között. Mely szerint deducalva lévén a Néhai kedves Feleségemre osztály szerint jutott Pénzek, és el-adott Clenodiumok árrai; ezen felyül a mely Negyven-nyolcz-ezer M. forint Capitalis Nagy Méltóságú Herczeg Eszterhazinál vagyon elocalva, azt mint tulajdon magam keresményemet hagyom nevezett kedves Gyermekeimre, hogy oszszak aztis magok között egyaránt; azon Tizenkét Ezer M. forintokonn kívül, mellyeket alább, ezen Capitalisból a M. Vásárhelyi Piatzi Vendégfogadó Házamnak meg építésére rendelek és legalok, ha azt még életemben meg nem épithetném.

⁵ A szöveget betűhív másolatban közöljük, dőlt betűvel jelezve a betoldásokat, kiegészítéseket, csupán az áthúzott szövegeket hagytuk figyelmen kívül.

4-o Minthogy kedves Leányomat tisztességesen kiházasítottam, néhai kedves Feleségemnek drágább és szebb köntösseitis neki adtam; annakfelette idvezült Feleségemnek meg maradtott köves, arany és gyöngyös portékáitis mellyeket életében velem együtt szerzett, és nagyobb részben én ajándékoztam *több köves és aranyportékáimmal együtt /ki vétén csak a mindjárt specificalondokat/*, ezen Rendeléseim által két Gyermekeimnek egyenlő osztályban hagyom; különösen *a két nagy briliántos, egy Rubint, egy Opál, egy Crisopas, egy Granat briliantsokkal carmasirozott férfi Gyűrűimet, a pecsét nyomó arany Gyűrűmet, Gyűrű főben való kő Collectiomat, a hozzá tartozó brilliantos és arany Kastenekkel együtt-* a nagy briliántos kocsok-toll-tartómat, melyben 65 darab caratos kövek, és középbén az a briliántos gyűrűm vagyon, melyet második Josef Császár nekem ajándékozott *az egy pár brilliantos Brasseletet, melyben az én Kedves Domokos fiam képeinek vagynak, a hozzá tartozó oriental Gyöngyökkel együtt; egész kő pixis Collectiomat, aranyban és tompaékbán foglalva, és foglalatlan, azzalai kerek arany pixisekkel együtt, melyben néhai kedves Feleségemnek képe vagyon, Numismaimat, pecsét nyomoimat, köves, ezüst, aranyos és aczél Kardaimat, pálczáimat, minden Fegyvereimet, ezüstös, aranyos Nyergeimet és Lóra való Nyereg Szerszámaimat, és Buzogánomat Ferencz fiamnak legalom oly Conditioval, hogy mint Fidei Commissumot conserválya, használja, de el ne idegeníttse, hanem a Bibliotecámmal együtt Maradékira és Successoraira hagyja emlékezetemre. Ezek felett sebbeli és asztalra való arany és Bronz oráimat, ora lánczaimat, Nyereg-takaroimat, Hámjaimat, az egész Guarderobomat, kevés Ezüst apparatusommal együtt, nem külömben Bécsi Szállásomonn levő Házi Mobiliáimat és azokat, mellyeket Bécsből M. Wasarhelyre le küldöttem, különösen a Fiamnak hagyom.*

5-o Házi egyéb Mobiliáim 's eszközeim pedig maradjanak azon Házamhoz, melyekben találtattak; az asztali és ágyra való fejjérnéműken, Szőnyegeken, Ón, Réz, és Porcallán edényekenn kívül, mellyeket *Várad Olasziban a Vármegyei Házamnál levő Porcellanaimmal, és a Bécsben 's Erdélyben található Városi és úti Szekereimmel együtt oszoljanak Gyermekeim között egy aránt.*

6-o Béres Szekereim, Ekéim, Ökreim, hasonlóképpen maradjanak azon Jozságokhoz a melyekben vagynak; egyéb Szarvas Marháim, Juhaim, Sertésseim pedig oszoljanak két gyermekeim között egyenlőképpen. Ménesimből és Istállóbeli Lovaim közül adattassék Leányomnak két szép Mag Ló, és Tizenkét anya-Kancza; a többit hagyom a Fiamnak.

7-o Halálamkor a mely kész-Gabonák, Borok, és pendens fructus, Jozságaimban találtattik, oszoljon egy aránt Gyermekeim között.

8-o A fiut illető Jozságokban tett minden építéseimet, adquisitioimat és melioratioimat hagyom és legalom Fiamnak, a Sárdi és Borbándi portioimmal 's Investituraiimmal együtt; hasonlóképen a Fiscalis Teleki Jozságokra superaddáltam hat-ezer M. forintokatis, és a N. Teleki Ádám defectussával a reám szállott fiu Jozságokért a Leányoknak fizetett Tizen-egy-ezer M. forint Investituromat, mint tulajdon keresményeimet, oly regulatioval: hogy mind ezen hagyományom, Fiu maradékimnak defectussán /melytől az Isten örizzen/ száljon Leány ágonn lévő Maradékimra, több adquisitumaimmal; Clenodiumaimmal, Fegyvereimmel, Marháimmal, és mindennemű Ingo Javaimmal 's Házi eszközeimmal együtt *NB.lásd túl:*

az őssi Teleki fiu-ág Familámat illető Jozságaim pedig, a közelebb levő Successor atyámfiaira, a kik tartozzanak mindennemű ingó és ingatlan Keresmény Javaimat és a Teleki fiu-ág Familiát illető Jozságokban tett építéseimet, malioratioimat, Leány ágon lévő Maradékimnak resigualni, és respective igazságos Aestimatio szerint ki fizetni; és addig míg őket ki nem elégítettik, az őssi Teleki Jozságokat Leány Successorim neis tartozzanak kezeiből 's birodalmokból ki-bocsattani.

Hogy ha pedig mind fiú mind Leány ágonn Maradékimban deficiálnék /melytől az Isten óltalmazzon/ mind ezek, vagy ezeknek Válorok az utolsó Deficiensről száljanak Teleki fiu tulajdon pénzemből. ág Atyámfiaira a Successionak rendi szerint. A Sárdi és Borbándi

portiokat ugyan a Néhai Édes Atyám acquiralta volt, de mint maga Keresményét, testamenuma által különösen nekem legalta volt, és az Erdélyi Királyi Tablais meg ítélte; ezért azokbanis ex Testamento Acquisitor lévén Törvény szerint, annyivalis inkább szabadosonn disponálok irántok, hogy N. Édes Atyámnak halála után új Királyi Donatit impetráltam, és superaddáltam reájok.

9-o Erdő Szengyelben és Szederjesen Torda Vármegyében, nem különben Kercsesoránn Fogarasi Districtusban, és Bánpatakánn Belső Szolnok Vármegyében, a mely Portiokat zálogosítottam, mint tulajdon Keresményemet hagyom és legálom a Fiamnak a Saromberki, Sorostélyi és Szent Péteri Jozságokhoz; a felső punctumban meg határozott regulatio szerint; hogy tudniillik: in casu defectus fíu-ág maradékomról, leány-ág maradékomra, és erről Teleki fíu ágonn Successor Atyámfiakra száljanak.

10-o Nemes Bihar Vármegyében Varad-Olaszi nagy Házzamat, Major Kertemmel együtt, én acquiráltam, és építettem; melyekre harmincz-ezer M. forintoknál többet költöttem; azért ezeket, mint tulajdon magam Keresményemet, substitualom azon M. Wásárhelyi Szent Miklos Uttza-beli Háznak és Kertnek, mely a Néhai G. Rhédei Sigmondné B. Wesselényi Kata halálával idvezült kedves Feleségemnek résziban jutott; úgy hogy a Várad Olaszi Házzam és Majorom mennyen osztályra két Gyermekeim között, a M. Wásárhelyi Szt. Miklos uttzabeli Ház és Kert pedig mint Acquisitumom consideraltassék a Várad Olaszi helyett, és tartozzék a Bibliothecamhoz, azon új Épülettel és Kertel együtt, mellyet hozzá ragasztottam, és nagy Kölcséggel építettem, ezen Háznak tö Szomszédtságában acquiráltam két Fundusokra, meg oszthatatlanul és el-idegenithetetlenül mint Fidei Commissum, az alább meg irt móddal és regulatioval. Tudni-illik:

11-o Ifúságomtól fogva nagy kölcséggel, szorgalmatossággal és fárattal szerzett, 's ezután is a míg élek Isten segedelmével szerzendő Könyveimet, ezekhez kötvén boldogult kedves Feleségemnek Könyves Gyűjteményétis maga kívánsága szerint és *Mineralogica Collectomat*, hagyom és rendelem mint *Házzam és Familiambeli* örökös Fidei Commissumot Maradékimnak és Successorimnak gondviselések és jót-állások alatt; kötelezván őket: hogy azokat és azoknak editioit Szám és Catalogussok szerint, nevezett M. Wásárhelyi Épületemben, az én Nevem alatt jó gondviselés alatt tarcsák és conserválják, azokból soha semmit el-ne-adjanak, el-ne-idegenítsenek, egymás közöttis fel-ne-oszszanak.

E végre 1-o Maradékim közül mindenkor praeferenter az öregebbik fíu, a ki, ha arra alkalmas nem lenne, az utánna aetássára nézve következő, vagy ezek[ne]k Tutorok és Curatorok légyen ezen Fidei Commissumnak Conservatora és Gondviselője; a fíu ágnak defectussával pedig /melytől az Isten őrizzen/ az Erdélyi Reformatum Fő Consistorium, Teleki fíu ág Familiamnak meg-egyezésével válasszon mindenkor és rendelyen elsőbenis Léány ágonn lévő fíu Successorim közzül, ezeknek defectusokkal pedig /melytől az Isten őrizzen/ a Teleki fíu ágonn élő Atyámfiak közül a ki arra leg alkalmasabb 's érdemesebb lesz, ezen Fidei Commissum[na]k Administratort és Curatort Szám adásnak és Jót-állásnak terhe és a maga Superinspectioja alatt.⁶ 3-o A kire ezen Rendelésem szerint száll a Fidei Commissariusság, birja mindenkor és használja a Bibliothecam Épületihez ragadott több részeit is a meg nevezett Szent Miklos Uttzabeli egész Házzamnak a Kertekkel együtt, oly kötelességgel: hogy tartozzék minden Épületeket, Kerteket a Bibliothecával együtt jó és ép Statusban conserválni, úgy pedig hogy ha azokban az ő hibája, gondviselhetlensége vagy fősvénysége miatt valami kár és deterioratio esnék, azt tartozzék, sőt a' Successorai-is tartozzanak a magokébol resarcialni és redintegralni. 4-o Annak a ki fellyebb irt Rendelésem szerint következik Fidei Commissariusnak, legyen jussa és kötelessége, a Fidei Commissumnak Statussára 's integritassára mellőslég vigyázni, az Épületeket, és Könyveket meg vizsgálni, és minden esztendőben egyszer Vacationak idein, a Supremum Consistoriumtól ki rendelendő két érdemes

⁶ A 2-o hagyatkozás hiányos, és Teleki át is húzta!

Professoroknak jelen léteben a Catalogusok szerint számban venni. 5-o Minden héten három napokon dél előtt és dél után, három, három óráig nyitva legyen a Bibliotheca, és a Museum az Olvasoknak, azon kivülis pedig azoknak a kik azt látni kívánnák, a Bibliothecariusnak jelen létében. 6-o A Könyvek, a Bibliotheca Catalogussának második darabjában ki-nyomtatott Törvények szerint Recepisse mellett adattassanak ki a Bibliothecarius által olvasás végett a Museumban /melyet Télen által a Fidei Commissarius tartozik fűttetni/ és ismét hiba nélkül reponaltassanak, onnét pedig egy Könyvetis ki adni, vagy ki vinni soha senkinek szabad ne legyen, az én töllem származott két ágonn lévő fiu Maradékimonn kívül, a kiknekis meg engedtetik, hogy a Könyveket bizonyos időig Recepisse mellett ergo restitutionem Házakhozis olvasás végett el-vihetik, de idegenek ki ne adják, *el se mocs-kolyák, s más editiokkal el se cserélyék*. Minden ember pedig személy válogatás nélkül a kiadott Törvényekhez tarcsa magát, és az olvasásra ki vett Könyvekért jót állani tartozik. 7-mo A Fidei Commissarius állícsion és tarcsion szüntelen egy biztos Bibliothecariust a ki mind Tudományára, mind erkölcsire, és fide diquitására nézve azon Kötelességre alkalmas legyen, és hittelis obligálja magát, a töllem ki adott Törvényeknek meg tartásokra, és a Bibliothecának *maga integritásában* hivséges gondviselésire; ennek pedig szabad Szállása legyen a Bibliotheca és Museum között a végre épített alsó Szobákban, Esztendönként 360 M. forint, Negyven Véka Buza, Negyven Veder Bór, és hat öl tűzi fa fizetéssel. *Minthogy pedig ezen hivatalra igen alkalmasnak ösmérem, a Fiamnak mostani Igazgatóját Ocsovszki Pál Uramot, szándékozom még életemben arra el-kötelezni, mihelyt a Bibliothecamat rendben ki rakathatom; hogy ha azért előbb meg halnék, holtom utánis, ha magának tettzik, el-köteleztethetik*. Ezen kívül fogadjon, és tarcsion a Fidei Commissarius a Bibliothecarius mellé egy hiteles és hiv embert, a ki Scriptor Bibliothecae legyen 140. M. for. fizetéssel, és egy hiv Szolgát, a ki a Könyveknek tisztogatásokban, rakásokban segicségül legyen, a Bibliothecára, Museumra vigyázzon, és azokat takarítsa, száz M. forint fizetésért; ezeketis a magok kötelességeknél hivséges tellyesítésekre meg esketvén. 8-vo A' fizetések Angariánként vagy Honaponként fogyatkozás nélkül adattassanak ki a Fidei Commissarius által; mely végre, pro stabili fundo hagyom rendelem, és a Fidei Commisumhoz külön el-válthatatlanul M. Wasarhelyen a Piaczon egy más mellett lévő két Házamatis, a rajtak fekvő épületekkel együtt; melyek közül az egyiket Néhai Petrityevith Horváth Boldisár Urtol, azon Vajda Szt. Iványi portiommal cseréltem, mellyet Néhai édes Atyám mint maga acquisitumát nékem legált volt, és még Ezer M. for. Superadditiovalis potoltam, 's azután megis építettem; a másikat pedig a Várostól Néhai Édes Anyám jussán, litis intermedio váltottam ki, és meg vásároltam. Szándékozom pedig Isten segedelmivel ezen két Fundusokra egy nagj Vendég fogadot, ujj fundamentumra, két Contignatoria építeni; melyet ha életemben meg nem építhetnék, meg építésére hagyok és rendelek Tizen-két-ezet M. forintokat, az Eszterházi Herczegnél lévő Capitalisomból; hogy ezen Vendég fogadonak jövedelméből, fizesse a Fidei Commissarius, a Bibliothecariust, Scriptor, és Szolgát, és a mi a fizetésektől, a Vendég fogadónak szükséges Conservatiojától, reparatiojától meg-marad esztendönként, forditssa Könyves Gyűjteményemnek tökéletesítésére, szaporítására, és hasznos jó Könyveknek vásárlására. *Minthogy pedig ezen Háznak és Vendég fogadónak jövedelme sokkal többre menyen, ha jól administráltatik, mint a Bibliotheca kicsiny Personalis Statussának ki-rendelt fizetése, abban a Casusbanis ha tűz vagy egyéb szerencsétlenség által deterioraltatnék, tartozzék a Fidei Commissarius a nevezett Status personalist fogyatkozás nélkül fizetni, és a Házat ismét reparaltatni; annak jövedelméből annakutánna a maga reá tett kölcségit ki-foghatván. Kérem pedig az Erdélyi Reformatum Fő Consistoriumot, legyen különös gondja, hogy ezen Rende-
lésem tellyesíttessék, és az egész Publicumra nézve hasznos Institutumom fenn állhasson.*

12-o Passivum Debitumom, Istennek hálá, sem Bécsben, sem Magyar Országban, sem Erdélyben több nem lévén, Tiz-Ezer M. forint Capitalisnál, melyel tartozom Sármási G. Teleki Josef Öcsémnek; és a Mester embereknek, Kereskedőknek a folyo esztendőről valo Contoik, mint-

hogy az előbbeni esztendőkről, Cselédeimmel együtt, mindeneket ki-fizettem. Halálomkor a mi kész pénzem találtatik Ládámban és író- asztalomban, nem különben Jozságaimbanis Tiszteimnél; hozzá tévén Capitalissaimnak azon egész esztendőre tartozó Interesseket, és Cancellariusi fizetésemnek 's Fő Ispányi Honorariumomnak restans Angariait; abból fizettes-senek-ki nevezett adosságaim; mellettem lévő Udvari Cselédeimnek pedig Conventiojokonn kívül ajándékoztassék: minden Hausofficiernek külön külön annyi esztendőről a mennyit szolgálatomban töltött hús, hús Német forint, a Liberias Cselédeknek, és Hausknechteknek pedig hasonló proportioval, fél-annyi, az az tiz, tiz Német forint.

13-o Ennekfelette hagyok és legalok a Sáromberki Oskola Mesternek subsistentiojára, öt Száz M. forint Capitalist, a mely jó securitas alatt a Tractualis Curatoroknak, Esperest által interesre elocaltatván, annak Interesse fizetessék a nevezett Oskola Mesternek; nem különben hagyok és legalok a Sáromberki Oskola Háznak meg építésére /ha szándékom szerint életemben fel nem építhetném/ Hat száz M. forintokat; hogy azzal, a töllem ki-intézett helyre, u.m. a Templomonn aloll, annyi distantiaira, mint a Parochialis Ház a Templomtól, ezekkel az Uttza-felöll egy Lineaban, és különösképen a Parochialis Háznak formájára építtessék fel, de csak hat öl hosszsúságra, a hátulsó Szoba és Kamara el-maradhatván. A' mi pedig ezekenn felyül, és a Temetési Kölcségen kívül, a fellyebb irt moddal commassált kész pénzemből meg marad, oszoljon Gyermekeim között egy aránt.

14-o A' mely Ezer M.forint Capitalist a Sáromberki Reformatus Papnak subsistentiajára boldogult kedves Feleségemmel még 1774-ben conferaltunk volt, azt ugyan akkor nagyobb securitásnak okáért, magunk Obligatoriánk mellett kiis vettük vólt interesre az Ecclesiától, és annak Interessét esztendőnként a Papnak fizettük; azért továbbrais ezen Kötelességet kötöm Sáromberki Udvaromhoz *mellyet tulajdon magam Kölcségemmel többől pászíntra építtem*, hogy Successoraim közül a ki ezeket birja a nevezett Capitalisnak Interessétis esztendőnként az odavaló Reformatus Papnak fogyatkozás nélkül ki-fizesse. *Hogy ha pedig fiú ágban deficiálna Maradékomb /melytől Isten őrizzen/ és Sáromberki őssi fiu Jozságom Collateralis Atyámfiaira szállana, abban a Casusban, tartozván Successor Atyámfiai, felyebb 8-dik szám alatt irt Rendelésem szerint, Leány ágonn lévő Maradékimnak, a Sáromberki Épületeimet, és adquisitioimat ki-fizetni; ezeknek árrából Leány ágon lévő Maradékim, a nevezett Ezer M. for. Capitalist fizessék-ki a Sáromberki Reformatata Ecclesiának oly végre, hogy az elocaltas-sék bátorságos helyre, a Tractualis Curatorok és Esperest által, és annak Interessét vegye a Saromberki Reformatus Pap.*

15-o Ha az életnek és halálnak Ura, bölcs végezése szerint, elébb ki szollittana e Világból mint sem egyetlen egy Fiamat fel nevelhetném, míg a perfecta Aetast el-éri, kérem G. Teleki Domokos igen kedves Öcsémet, és Itélő-Mester Szent Páli Elek Urat, hozzám és Házamhoz tapasztalt jó indulattyokban, szivességekben 's egyenességekben helyheztetett különös bizodalommal, hogy Személyének, nevelésének, taníttatásának, és minden Ingó Javainak 's Ingatlan Jozzagainak Curateláját vállalják magokra, és együtt cointelligenter a fiam hasznára és javára jó Lelki ösmérettel viseljék, meg gondolván, hogy azt várhatták másoktól magok Árváira 's Házokra nézve, a mit szivekre kötött árva fiammal cselekesznek. Tarcsanak pedig mellette mindenkor, ösméretes jó Characterű, tanult, és ügyes Igazgatót, a ki szüntelen mellette legyen, egészségire, erkölcsire, maga viseletire, tanulására szorgalmatosan vigyázzon, ötöt formálja, és okos moddal regálja 's oktassa *igyezzenek pedig olyant keresni, és illendő pensiovalis ha különben nem lehetne, kötelezni, a ki más ifiaknak jó nevelésekben és formálásokban már dicseretes Speciment adott.* Ennek szeme alatt végezze- el a Fiam Oskolai tanulását a N. Enyedi Reformatum Collegiumban tizen kilencz esztendő koráig; Professor Benke Mihály Uramnak Superinspectioja legyen reá; és Házamhoz jó indulattyát ösmérvén kérem bizodalmoson, hogy ha lehetséges adjon neki tisztességes asztaltis és szállást, illendő fizetésért 's remuneratioért, hogy inkább reá vigyázhasson. *Tarcsanak pedig a fiam mellett két hűséges, jozan életű, jó erkölcsű, ügyes, és nem Gyermekek Szolgátis.* Ha Oskolai tanulását

tökéletesen jól el-végzi Husz esztendő korában, az Igazgatójával, és egy biztos jó Szolgával, a Göttingai vagy Lipsiai Universitasban mehet, és ott két Esztendőig tanulván a szükségesebb tudományokat, a Curatoroknak consensussokkal utazhat experientianak okáért, a merre hasznosabb, szükségesebb, és bátorságosabb lészen. E végre pedig Jozságai Jövedelméből rendelek Esztendőnként Hat Ezer M. forintokat, és többet ne kölcsön. Isten segedelmével haza jövén, huszon négy esztendő korában, a nevezett Curatoroknak hirekkel, tanácsokkal, és jó Attyafiainak javallásokkal, magához illő Házas Társat választván és vévén magának, legyen maga Gazdaja, és adminisztrálja Jozságait. Éljen becsülettel, de ne pompázzon, ne vesztegessen, és adosságot ne csináljon, játékra, 's hivalkodó Társalkodásokra pénzít, ideit ne kölcsö, hanem jó Gazdasága, takarékosága által igyekezzék nem csak azt, a mi rollam reá szállott, conserválni, hanem azon kívül keresni, és a maga Házát gyarapítani. Mindenek felett az Istent félje, a tiszta erkölcsöt és jó Lelki ösméretet meg tarcsa, botránkozás nélkül való életet éljen, *rossz Társágokat [sic!] kerüljön*. Vallását szeresse, a Tudományokat gyakorolja, Hazájának, Fejedelmének igyekezzék szolgálni, és Nemzetinek, Familiajának becsületet tenni.

16-o Addig míg a fiam perfecta aetassát el-éri, minden Ingó-javai, Clenodiumai a mellyeket neki hagytam Inventarium mellett, az ő számára kár nélkül meg-tartassanak, Épületei, Malmai, Szőlői, Erdői, Marhái, Ménesse jó statusban conservaltassanak, és a Jozságai, az eddig való mód, és Systemam szerint, egy hiv és alkalmas Praefectus által az ő hasznára administraltassanak. Peres dolgai pedig egy biztos Jurium Inspector és Plenipotentarius által hivségesen procuráltassanak folytattassanak, illendő fizetés mellett. A Praefectus a Jozságokat szorgalmatosan circulálja, és minden esztendőben a Tisztektől hitelesen számot vegyen, és a hol szükséges a' Tiszteket a Curatoroknak, és a Plenipotentariusnak hirekkel változtassa; a Jövedelmeket Angarianként mindenütt hiven incassálja, jó Securitas alatt tarcsa, a míg erogaltatnak, vagy Capitalisokban interesre elocaltathatnak. A' Számadásokat, esztendőről esztendőre a Curatoroknak exhibeálja pro Superrevisione, és a perceptumokrol, erogatiokrol, 's elocált pénzekről Demonstratiot tévén, magát legitimalja, a Plenipotentariusnak jelen létiben. Minden extraordinaria erogatiokat, a fiamra szükséges Kölcségekkel együtt a Curatoroknak Assignatiojokra tegyen, és a mi azoktól meg-marad, esztendőnként bizonyos jó zálogos helyekre, jó Securitas alatt, a Curatoroknak Consensusokkal, és a Plenipotentariusnak hírével, a fiam számára és neve alatt elocalja ergo legale Interusurium.

Ezen elocalandó Capitalisoknak pedig 18. Procentumok fogattassék-ki a Jozságok jövedelmekből, és abból mindenik Curator végyen 6. pctot a Plenipotentarius 3. pctot a Praefectus 3. pctot titulo remunerationis.

16-o Leveleim registraltatván hiteles és biztos emberek által, conservaltassanak jó Securitas alatt M. Wásárhelyi boltomban, és a Leveles Ládák Kolcsai állyanak a Jurium Inspectornál, sub onere responsabilitatis, hogy azokbol semmi el-ne veszsen, el ne idegenedjék. Hasonlóképpenn a Jozságokban Praefectusomnál és Tiszteim Kezeknél lévő Leveleimis registraltatván, conservaltassanak ezeknek Számadások alatt.

18-o⁷ A' fellyebb denominalt Curator Urakot, constitualom egyszersmind, mostani Plenipotentariusommal S. Martonosi Gyujtó Sándor Urammal együtt Testamenti Executoroknakis; és minthogy most nevezett Gyujtó Sándor Uramban, és mostani Praefectusomban Kadácsi István Uramban tellyes Confidentiam vagyon, azt kívánom hogy mindenik maga Hivatalját holtom utánis a Fiam javára 's hasznára *fellyebb irt Rendeléseim szerint* folytassa; és a Fiamis hozzájok, sőt még Maradékjokhozis, érdemekhez való recognitioval légyen.

19-o Ha Bécsben következnek halálom, kérem Udvari Consiliarius Fabián Daniel Urat, mint a kiben különös bizodalmom vagyon; hogy ezen Dispositioimnak légjen Bécsben Executora; meg hidegedett tetemeimet Koporsóban záratván *a leg alkalmasabbik úti Tár-Szekeremenn,*

⁷ Hibás számozás, a 17-es pont kimaradt!

és négy ülésű zöld Hintomonn jó moddal, kísértesse-le biztos jó emberek és Cselédek által Erdélyben Sáromberkire; a szükséges Kölcséget, és a Bécsi fizetetlen Contoimat ki-fizetvén, az író Asztalomban és Ládámban található pénzemből. Meg maradó pénzeimet pedig, és Bécsben lévő Clenodiumaimat, Fegyvereimet, Köntösseimet, Fejér Néműimet, Könyveimet, Porcellán edényeimet /mellyeknek Leveleim közöttis Specificatioi vagynak/ minden Leveleimet, adosságokrol való Contractussaimat, és minden Irásaimat – szebb házi Mobiliáimat író és jádzó Asztalaimmal együtt szám szerint, Inventarium mellett, jó moddal Ládákban, és Verschlagokban rakva, jó Securitas alatt szállíttassa M. Vásárhelyi Házamhoz a Praefectusomnak gondviselése és számadása alá; és az Inventariumokat a Ládáknak, Kasteneknek és Író-Asztaloknak Kolcsaival pecsét alatt küldje a ki-nevezett Curatoroknak kezekhez. Az alább való Mobiliákat, és házi Eszközöket, Edényeket pedig mellyek a le-küldést nem érdemlik, jó moddal licitaltassa, árrokat incassálja, és trasponálja Praefectusomnak Quietantia mellett, a fiam számára. Bécsben lévő Szekereim közül az két ülésű hamú szín, ujj Úti Hintomonn, és az egyik Tár-Szekeren költöztesse-le minél hamarébb a Fiamat, Igazgatójával, Instructorával, és Bagage-ajával, és két biztos jó Szolgával együtt Erdélyben, Uti Kölcségetis adván neki; a több Bécsben lévő 's meg marado Szekereimet Kocsiimat pedig licitaltassa, vagy Kéz-alatt ennél jobb árron adassa- el és az árrokat, ad Massam Divisionis trasponalja a Praefectusomnak ergo Quietantiam. Ezen fáradságáért pedig, Köszönetemnek jeléül, hagyom, a sebbeli repetir arany Orámat, mely magától üt, és nap-számotis mutat, a nevezett Udvari Consiliarius Urnak Pinczémben található Boraimmal, Három üveges Könyvtartó Thecaimmal együtt – és kérem hogy vegye jó- néven.

20-o A' ki Gyermekeim és Successorim közül most vagy jövendőben, fellyebb irt Rendeléseimet hagyományaimat bontogatná, bontogatni 's változtatni kívánva, vagy engemet Vénségemben meg szomorittana, háborgatna, semminemű Ingo és Ingatlan Keresményemből ne részesüljön, hanem az ötlet Törvény szerint illető Aviticalis Atyai és Anyai rész Josszággal elégedjék-meg.

Míg pedig az Isten engemet éltet, fenn hagyom, és fenn tartom magamnak továbbra, magam Keresményimből a szabados-Dispositiot, és szükséges Kölcséget.

Mely utolsó akaratomnak és Rendeléseimnek bizonyosságára, ezen Testamentaria Dispositioimat, tulajdon pecsétemmel és Subscriptionnal meg erősítem; az alább Neveket le-írt hiteles Tanubizonyságok előtt.

Nagy-Várad-Olasziban Octobernek 10-dik napján 1800-dik Esztendőben.